

Overnattings- og serveringstjenester i nasjonalregnskapet under koronakrisen

Beregningsmetoder og resultater

TALL

Magnus Kvåle Helliesen, Pål Sletten og Steinar Todsen

SOM FORTELLER

NOTATER / DOCUMENTS

2021/26

I serien Notater publiseres dokumentasjon, metodebeskrivelser, modellbeskrivelser og standarder.

© Statistisk sentralbyrå

Ved bruk av materiale fra denne publikasjonen skal Statistisk sentralbyrå oppgis som kilde.

Publisert: 20. august 2021

ISBN 978-82-587-1363-7 (elektronisk)

ISSN 2535-7271 (elektronisk)

Standardtegn i tabeller	Symbol
Ikke mulig å oppgi tall Tall finnes ikke på dette tidspunktet fordi kategorien ikke var i bruk da tallene ble samlet inn.	.
Tallgrunnlag mangler Tall er ikke kommet inn i våre databaser eller er for usikre til å publiseres.	..
Vises ikke av konfidensialitetshensyn Tall publiseres ikke for å unngå å identifisere personer eller virksomheter.	:
Desimaltegn	,

Forord

Koronapandemien førte til store endringer i økonomien i 2020. Dette gav igjen store utfordringer for arbeidet med offisiell statistikk, fordi de vanlige beregningsmetodene ikke nødvendigvis fanget opp utviklingen på en god måte. SSB legger stor vekt på å dokumentere hvordan beregningene er gjennomført i løpet av denne perioden. Denne rapporten beskriver vurderingene og justeringene som ble gjort for overnattings- og serveringsnæringen under beregningen av det månedlige og kvartalsvise nasjonalregnskapet.

Statistisk sentralbyrå, 17. august 2021

Lasse Sandberg

Sammendrag

Koronapandemien førte til en sterk nedgang i aktiviteten i overnattings- og serveringsnæringen i 2020. Det var samtidig store endringer i produksjonen, med et bortfall av etterspørsel fra utlendinger, økt etterspørsel fra innlendinger gjennom sommeren, og vridning fra servering ved spisesteder, til catering og take-away. Statistisk sentralbyrå måler denne utviklingen dels gjennom korttidsstatistikk for næringslivet, og dels gjennom det månedlige og kvartalsvise nasjonalregnskapet (MNR og KNR).

De viktigste indikatorene for produksjonen i overnattings- og serveringsnæringen i MNR og KNR er Statistisk sentralbyrås overnattingsstatistikk og en arbeidskraftindikator basert på opplysninger fra a-ordningen. I mars 2020 ble det raskt klart at særlig arbeidskraftindikatoren ikke lenger fanget opp utviklingen godt. Nasjonalregnskapet har derfor vurdert og justert beregningene i henhold til alternative kilder i et forsøk på å beskrive aktivitetsforløpet riktigst mulig. Dette notatet oppsummerer foreliggende korttidsstatistikk og enkelte andre indikatorer for 2020, og sammenholder disse med anslagene i nasjonalregnskapet.

Den primære støttøkilden for overnattings- og serveringsnæringen var først næringsvise permitteringer fra NAV. Dette ga grunnlag for å beregne nedgang i bruk av arbeidskraft i næringen. Sammen med overnattingsstatistikken, som ikke er blitt justert, ble dette brukt til å anslå det første brå fallet i aktiviteten.

Andre datakilder som har blitt brukt til støtte for beregningene i overnattings- og serveringsvirksomhet har vært omsetning fra Merverdiavgiftsregisteret og korttransaksjoner for betalinger hos foretak i næringene. Notatet beskriver utviklingen i disse indikatorene, og utfordringer ved å ta dem i bruk i MNR og KNR beregningene, der målet først og fremst er å tegne et riktig bilde av sesongjustert volumvekst i bruttoprodukt i faste priser.

Sammenligningen viser at det terminvise forløpet i ujustert produksjonsverdi i MNR stemmer godt overens med omsetningstall fra Merverdiavgiftsregisteret. Forløpet i månedlig produksjonsverdi er ikke likt som i korttransaksjonstallene, verken i nivå eller tolv månedersvekst. Dette begrunnes blant annet med de store endringene som har vært mellom 2019 og 2020, både i kundegrupper og betalingsformer, som gjør det rimelig å anta at veksten i transaksjonstallene overestimerer veksten i omsetningen i næringene.

Innhold

Forord	3
Sammendrag	4
1. Overnattings- og serveringsnæringene i 2020	6
2. Bakgrunn	7
2.1. Hva inngår i overnattings- og serveringsvirksomhet?	7
2.2. Produksjon, produktinnsats og bruttoprodukt	7
1.1. Anvendelse	9
2. Beregningsopplegg i MNR og KNR	10
3. Overnattings- og serveringsvirksomhet under koronapandemien	12
4. Ulike indikatorer for utviklingen i 2020	14
5. Beregninger til foreløpig nasjonalregnskap for 2020	19
5.1. Tilpasninger av beregningsopplegget	19
5.2. Beregningsresultater i foreløpig nasjonalregnskap for 2020	20
5.3. Sammenlikning av foreløpig nasjonalregnskap med andre kilder	21
Referanser	24

1. Overnattings- og serveringsnæringene i 2020

Koronapandemien førte til en sterk nedgang i aktiviteten i overnattings- og serveringsnæringen i 2020. Det var samtidig store endringer i produksjonen, med et bortfall av etterspørsel fra utlendinger, økt etterspørsel fra innlendinger gjennom sommeren, og vridning fra servering ved spisesteder, til catering og take-away. Statistisk sentralbyrå måler denne utviklingen dels gjennom korttidsstatistikk for næringslivet, og dels gjennom det månedlige og kvartalsvise nasjonalregnskapet (MNR og KNR).

Det er stort behov for å kunne følge utviklingen i økonomisk aktivitet gjennom pandemien. Utover det generelle behovet for å overvåke den økonomiske utviklingen i Norge, er det av særlig interesse å få gode tall for utviklingen i de sektorer og næringer som er blitt hardest rammet. Det er nødvendig for å vurdere hvordan pandemien og smitteverntiltakene påvirker økonomien, og dermed kunne sammenholde kostnader og gevinster ved tiltakene. Det er videre også grunnlaget for å utforme ulike støttetiltak.

Nasjonalregnskapet er særlig viktig, da det muliggjør sammenligninger på tvers av næringer med et konsistent begrepsapparat. Samtidig har det vært utfordrende å utarbeide et løpende nasjonalregnskap for de næringene hvor utslagene har vært størst. Eksisterende datagrunnlag fanget ikke nødvendigvis opp de brå endringene i 2020, og SSB har derfor tidvis lent seg på alternative datakilder. Dette notatet oppsummerer foreliggende korttidsstatistikk og enkelte andre indikatorer for 2020, og sammenholder disse med anslagene i nasjonalregnskapet.

I kapittel 2 gir vi et overblikk over overnattings- og serveringsnæringene, basert på det siste foreliggende fullstendige nasjonalregnskapet. I kapittel 3 beskrives beregningsopplegget i MNR og KNR. I kapittel 4 gir vi en oversikt over hvordan pandemien og de ulike smitteverntiltakene la ulike begrensninger på overnattings- og serveringsvirksomhet gjennom 2020. Deretter gjennomgås i kapittel 5 foreliggende statistikk og annet datamateriale som kan benyttes for å beregne utviklingen i 2020. I kapittel 6 beskriver vi beregningene av foreløpig nasjonalregnskap for overnattings- og serveringsvirksomhet i 2020, og sammenholder dem med utviklingen i enkelte andre indikatorer.

2. Bakgrunn

2.1. Hva inngår i overnattings- og serveringsvirksomhet?

Overnattings- og serveringsvirksomhet hadde ifølge endelig nasjonalregnskap for 2018 et bruttoprodukt på 44,3 milliarder kroner. Det utgjorde dermed 2,6 prosent av samlet bruttoprodukt i markedsrettet virksomhet for Fastlands-Norge. Betydningen for sysselsettingen er imidlertid noe større: Det ble utført 71 000 årsverk i næringen, tilsvarende 4,6 prosent av alle årsverk i markedsrettet virksomhet for Fastlands-Norge. Næringen er preget av et stort antall små foretak, spredt over hele landet.

Næringsgrupperingen i nasjonalregnskapet (NR) bygger på Statistisk sentralbyrås standard for næringsgruppering (SN2007) som igjen bygger på EU-standarder NACE Rev. 2. I månedlig nasjonalregnskap (MNR) og kvartalsvis nasjonalregnskap (KNR) beregnes bare tall for hovednæringen *overnattings- og serveringsvirksomhet*, mens tall for disse to næringene presenteres separat i endelig årsregnskap. Disse består igjen av flere aktiviteter:

Tabell 2.1 Oversikt over hotell- og restaurantnæringen

KNR	Årlig NR	SN2007 2-siffer	SN2007 3-siffer
2356 Overnattings- og serveringsvirksomhet	23550 Overnattingsvirksomhet	55 Overnattingsvirksomhet	55.1 Hotellvirksomhet 55.2 Drift av vandrerhjem og ferieleiligheter 55.3 Drift av campingplasser 55.9 Annen overnatting
	23560 Serveringsvirksomhet	56 Serveringsvirksomhet	56.1 Restaurantvirksomhet 56.2 Cateringvirksomhet og kantiner drevet som selvstendig virksomhet 56.3 Drift av barer

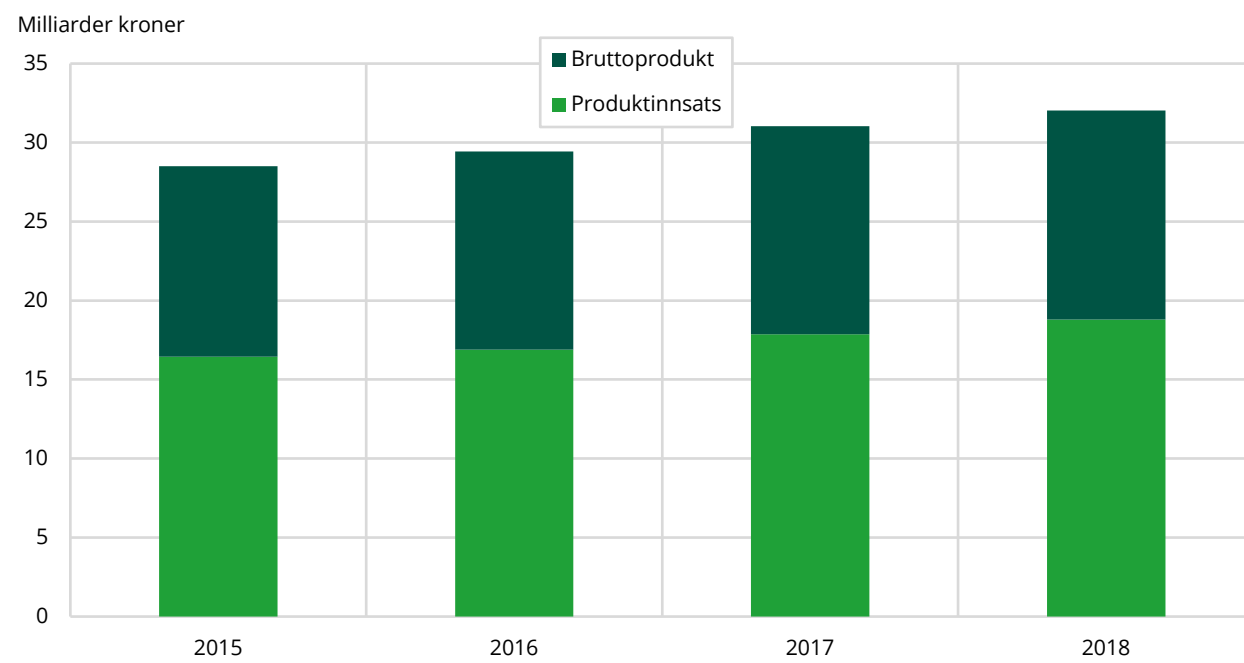
2.2. Produksjon, produktinnsats og bruttoprodukt

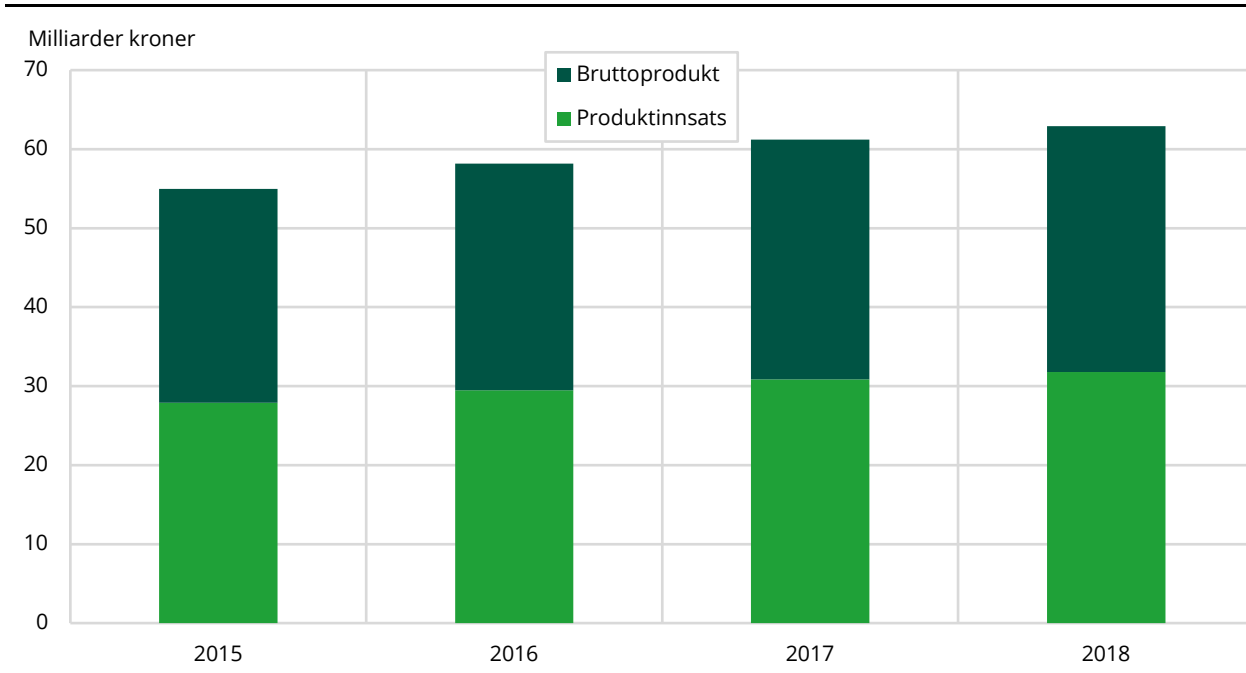
Den samlede produksjonen i overnattings- og serveringsvirksomhet utgjorde i 2018 rundt 95 milliarder kroner, ifølge endelig nasjonalregnskap. I nasjonalregnskapet produserer ulike næringer normalt mer enn ett produkt. Produksjonen fordelt på produkter for de to delnæringene er vist i Tabell 2.2. Overnattingsnæringen produserte altså mest overnattingstjenester (vel 16 milliarder), men også mye serveringstjenester ved spisesteder (noe under 12 milliarder). Serveringsvirksomhet produserer mest serveringstjenester ved spisesteder, men også mye kantine- og cateringtjenester. Gatekjøkken og servering ved skjenkesteder utgjør forholdsvis lite av den totale produksjonen. Servering ved spisesteder er altså det klart største enkeltproduktet og utgjør omtrent 61 prosent av den samlede produksjonen.

Tabell 2.2 Oversikt over hotell- og restaurantnæringen

	Produksjon 2018. MRD NOK
Overnattingsvirksomhet	
Overnattingsvirksomhet	16.2
Drift av campingplasser og turisthytter	1.5
Overnatting ellers	0.4
Servering ved spisesteder	11.7
Servering ved skjenkesteder	0.6
Annet	1.6
Serverings-virksomhet	
Servering ved spisesteder	41.5
Servering ved gatekjøkken etc.	4.7
Kantine og cateringtjenester	11.1
Servering ved skjenkesteder	2.7
Annet	3.0
Totalt	95.0

Produksjonen krever produktinnsats, som innen overnatting og servering primært består av matvarer, husleie og drikkevarer. Samlet sto disse produktene for over 50 prosent av produktinnsatsen i 2018. Forholdet mellom produksjon og produktinnsats er gjengitt i Figur 2.1 og 2.2. Produktinnsatsandelen har de siste årene ligget stabilt rundt om lag 60 prosent for overnatting og 50 prosent for servering.

Figur 2.1 Produksjon i basispriser fordelt til bruttoprodukt og produktinnsats for overnatting

Figur 2.2 Produksjon i basispriser fordelt til bruttoprodukt og produktinnsats for servering

2.3. Anvendelse

De karakteristiske produktene (altså overnattings- og serveringstjenester) som produseres i overnattings- og serveringsnæringen går i all hovedsak til konsum. 81 prosent anvendes i norske og utenlandske husholdninger¹. Det resterende går i hovedsak til produktinnsats i andre næringer, i form av representasjonskostnader (bla. jobbreiser) og kantinevirksomhet.

Det føres ikke betydelig import og eksport av overnattings- og serveringstjenester. I stedet telles utlendingers konsum av norskproduserte tjenester med i tjenestekonsumet. I presentasjon av makroøkonomiske hovedstørrelser trekkes utlendingers konsum i Norge fra det totale vare- og tjenestekonsumet, og nordmenns konsum i utlandet legges til (henholdsvis eksport og import av reisetraffikk), slik at man kommer frem til konsumet i norske husholdninger.

Statistisk sentralbyrå publiserer ikke tall for hvordan de ulike konsumgruppene fordeler seg på utlendingers og innenlandske husholdningers konsum. I beregningene av nasjonalregnskapets prisindeks for utlendingers konsum i Norge, er det imidlertid lagt til grunn at overnattings- og serveringstjenester utgjør 38 prosent av utlendingers konsum i Norge. For 2018 ville det tilsa at utlendinger sto for i underkant av 20 prosent av konsumet av overnattings- og serveringstjenester. Dette er godt i tråd med anslagene for turistkonsum i satellitregnskapet for turisme.

¹ Konsumet i utenlandske husholdninger inkluderer også jobbreiser.

3. Beregningsopplegg i MNR og KNR

I månedlig (MNR) og kvartalsvis nasjonalregnskap (KNR) beregnes utvalgte størrelser i nasjonalregnskapet ved hjelp av indikatorer². Bruttoproduktet i de ulike næringene (og dermed også for økonomien samlet) er lik samlet produksjon fratrukket produktinnsats, altså de varer og tjenester som går med i produksjonsprosessen. For de fleste næringer finnes det indikatorer for produksjonen. For mange næringer finnes det derimot ingen korttidsstatistikk for produktinnsatsen. I disse næringene beregnes produktinnsatsen i faste priser som en fast andel av produksjonen i samme næring. Andelen er hentet fra siste årsregnskap. Dette innebærer at i faste priser vil produktinnsats og bruttoprodukt følge samme utvikling som produksjonen. Denne antagelsen er en forenkling. For eksempel vil produksjon og variable kostnader variere med næringenes sesongmønster, mens faste kostnader ikke gjør det. Videre er det rimelig å anta at ved brå endringer i produksjonen, vil virksomhetene ha vansker med å tilpasse kostnadene raskt nok.

Antagelsen om faste koeffisienter i produktfunksjonen er en forenkling, men gjør det mulig å bygge MNR og KNR på indikatorer for produksjon, i faste og/eller løpende priser. Prisutviklingen beregnes enten residualt eller benyttes til å beregne den manglende komponenten (verdi eller volum). En produksjonsserie framskrives typisk på formen

$$y_t = k_t Y_T \frac{x_t}{\sum_{s \in T} x_s},$$

der y_t er verdien på serien i måned t . Y_T betegner et nivå i basisåret T . Brøken består av en indikator x normalisert slik at summen i basisåret er én. Dermed er $\{y_s\}_{s \in T}$ automatisk avstemt mot Y_T . k_t er en korreksjonsfaktor som benyttes dersom annen informasjon tyder på at indikatoren gir et feil bilde av utviklingen.

For å beregne produksjonen i overnattings- og serveringsvirksomhet anvendes antall overnattinger og en beregnet arbeidskraftindikator fra a-ordningen. Begge benyttes som indikatorer på produksjon i faste priser. Aktiviteten beregnes som vist over, før framskrivingene summeres til samlet produksjon i overnattings og serveringsvirksomhet. Det private konsumet av overnattings- og serveringstjenester i faste priser blir bestemt av utviklingen i produksjonen i overnattings- og serveringsnæringene. Produksjonen og konsumet inngår deretter i en kryssløpsmodell, der samlet tilgang og anvendelse av varer og tjenester i norsk økonomi balanseres.

For å anslå utviklingen i løpende priser, inflateres fastpristallene med ulike prisindekser. For overnattings- og serveringstjenester benyttes konsumprisindeksen for undergruppene restauranter, kafeer o.l., kantiner og overnattingstjenester. Utviklingen beregnes både i basispriser og markedspriser, der markedsprisene inkluderer netto produktskatter og produktsubsidier. For overnattings- og serveringstjenester står moms for størsteparten av forskjellen på basispriser og markedspriser.

² Se Bougroug (2021) for en samlet framstilling av beregningsopplegget. Beregninger av kvartalstall bygger i utgangspunktet på samme opplegg som månedstall, men en del indikatorer foreligger bare på kvartalsbasis.

Beregningsresultatene justeres for kalender- og sesongeffekter, det vil si variasjon som korrelerer med kalenderen (antallet virkedager, helligdager, når påsken faller også videre), eller som repeteres samme måned år etter år. Justeringen utføres ved hjelp av X12ARIMA. Kalender- og sesongjustering forutsetter at kalender- og sesongeffektene er fri for brudd, slik at det er mulig å estimere og filtrere bort effektene. Alle størrelser i MNR og KNR kalender- og sesongjusteres hver for seg og summeres deretter opp til diverse aggregerte størrelser (dette omtales gjerne som «indirekte justering»).

Under koronakrisen har sesongjusteringen blitt gjennomført på en slik måte at tall fra og med mars 2020 ikke inngår i grunnlaget for beregningen av sesongmønsteret. Teknisk sett implementeres dette ved å spesifisere mars og påfølgende måneder som ekstremverdier. Det betyr at forløpet gjennom koronakrisen er justert for kalender- og sesongeffekter slik de er beregnet basert på data for februar 2020 og tidligere.

4. Overnattings- og serveringsvirksomhet under koronapandemien

Både i Europa og USA ble tjenestenæringene særlig hardt rammet i 2020. Det var særlig en markert nedgang i næringer som krever en form for sosial kontakt. Det gjelder både tjenester hvor mange mennesker møtes, som servering, kultur og underholdning og tjenester med én-til-én kontakt, som fysioterapeuter, tannleger og frisører. Videre var det brå fall i mange former for personlig transport og reiselivstjenester, så som lufttransport og sjøfart med passasjerer.

I Norge ga myndighetene i mars 2020 pålegg om at slike tjenestenæringene skulle følge bestemte smittevernregler, innskrenke driften, eller i noen tilfeller innstille helt (se f.eks. NOU 2021: 6 *Myndighetenes håndtering av koronapandemien* for en oversikt over tiltakene). Den 12. mars ble serveringssteder utenom restauranter og kantiner stengt. Restauranter og kantiner måtte begrense antallet besøkende slik at gjestene kunne holde minst én meter avstand, og det var forbudt med buffet. Det ble lempet på tiltakene ved inngangen til juni, og tiltakene forble forholdsvis milde frem til november, da tiltakende smitte tvang frem lokale smitteverntiltak i Oslo, Viken og Bergen. På nyåret 2021 ble det også innført nasjonal skjenkestopp i to omganger, og det har vært en rekke lokale smitteverntiltak som har satt begrensninger utover de nasjonale tiltakene.

I tillegg til direkte reguleringer av overnattings- og serveringsvirksomhet, ble det innført ulike reiserestriksjoner gjennom koronakrisen. I mars 2020 ble det gitt regler som innebar at muligheten for innreise for ikke-bosatte utlendinger ble svært begrenset. Karanteneregler og reiseråd førte til at også reisevirksomheten til nordmenn, og utlendinger bosatt i Norge, ble sterkt redusert. Disse reglene ble ytterligere strammet inn utover høsten og vinteren, med bl.a. stadig tydeligere krav om bruk av karantenehotell ved innreise. Våren 2020 var det også begrensninger på reiser innenlands. Flere kommuner vedtok innreiseforbud eller innreisekarantene (Indset og Stokstad 2020).

Reiserestriksjoner førte til et bortfall av etterspørsel fra utenlandske turister sommeren 2020. Til gjengjeld førte de samme restriksjonene til at rekordmange norske husholdninger reiste på ferie i Norge, og det bidro sterkt til aktivitetsøkningen på sommeren.

Det foreligger etter hvert flere studier fra både Europa og USA som tyder på at det kan være et betydelig innslag av selvregulering som påvirker etterspørselen etter slike overnattings- og serveringstjenester (Sheridan m.fl. 2020 og Chetty m.fl. 2020.). Husholdninger ønsker å unngå smitte, og avstår dermed fra å benytte tjenester som krever nærkontakt med andre. Det slår f.eks. ut i nedgang i restaurantbesøk og i reisetrafikk og turisme.

Det ble innført ulike støtteordninger i 2020, både for næringslivet generelt og spesifikt for overnattings- og serveringsvirksomhet. Blant de viktigste var midlertidig reduksjon i arbeidsgiveravgift, redusert lønnsplikt for arbeidsgiver under permitteringer, samt tilskuddsordning for foretak med stort omsetningsfall. Disse ordningene siktet mot å støtte foretak slik at de ikke skulle gå konkurs.

For å motvirke de negative konsekvensene for foretakene, ble sats for merverdiavgift på overnattinger midlertidig redusert. Overnattinger har i utgangspunktet lav mva-sats på 12 prosent, og denne ble redusert til 6 prosent fra 1. april 2020. Vedtaket gjelder foreløpig fram til og med 30. september 2021.

Nivået på innbetalt moms ble også påvirket av at virksomheter i 2020 periodevis la om fra servering av mat til take-away. Take-away regnes som omsetning av næringsmidler, som skal avgiftsberegnes med lav sats. Det førte til at omsetning med og uten moms ikke utviklet seg likt gjennom 2020.

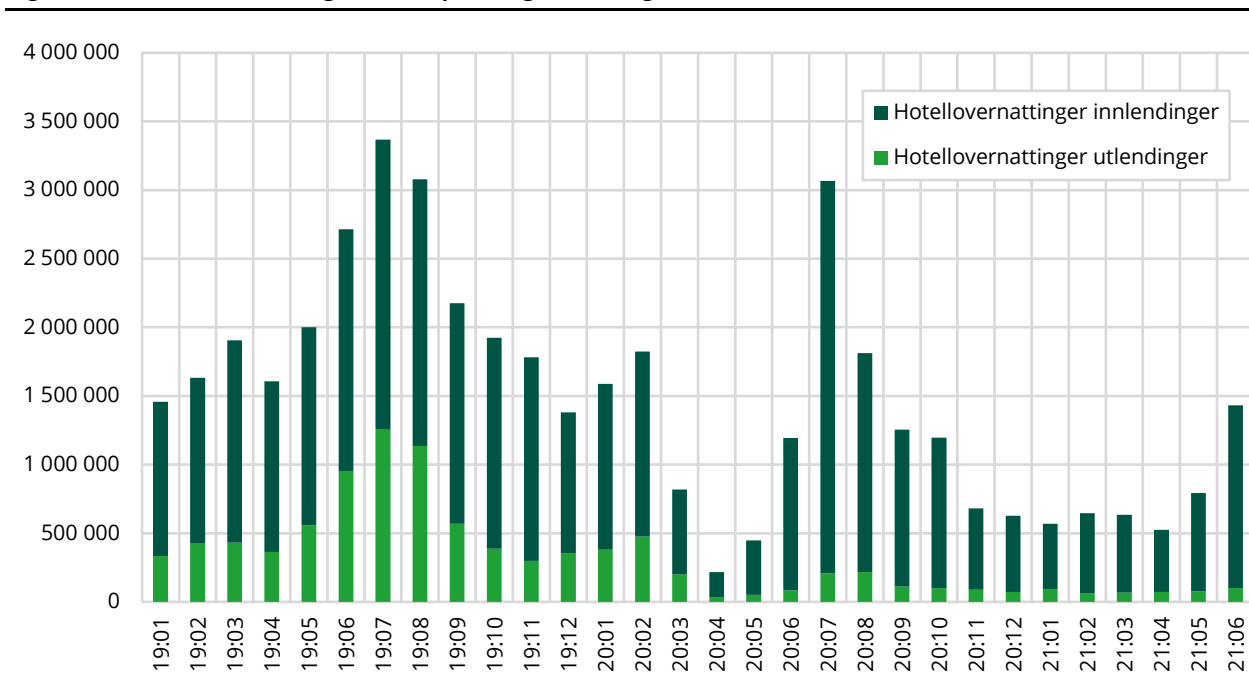
5. Ulike indikatorer for utviklingen i 2020

Det foreligger noe offisiell statistikk som belyser utviklingen innen overnattings- og serveringsvirksomhet gjennom 2020. I tillegg finnes det datakilder som Statistisk sentralbyrå har fått tilgang til, og benytter i nasjonalregnskapet, men som ikke publiseres som offisiell statistikk. Alle disse kildene tegner et bilde av en kraftig nedgang i aktiviteten i disse næringene i 2020.

[Statistisk sentralbyrås overnattingsstatistikk](#) viser at hotellovernattingene har vært svært lave under koronapandemien, jf. Figur 5.1. For året sett under ett var antallet hotellovernattinger mer enn 40 prosent lavere i 2020 enn 2019. Juli skiller seg ut, da antallet overnattinger bare var så vidt lavere enn i juli 2019. Dette har å gjøre med at nordmenn i svært stor grad tilbrakte juli i Norge og dekket opp for mye av hotellforbruket som utlendinger vanligvis står for.

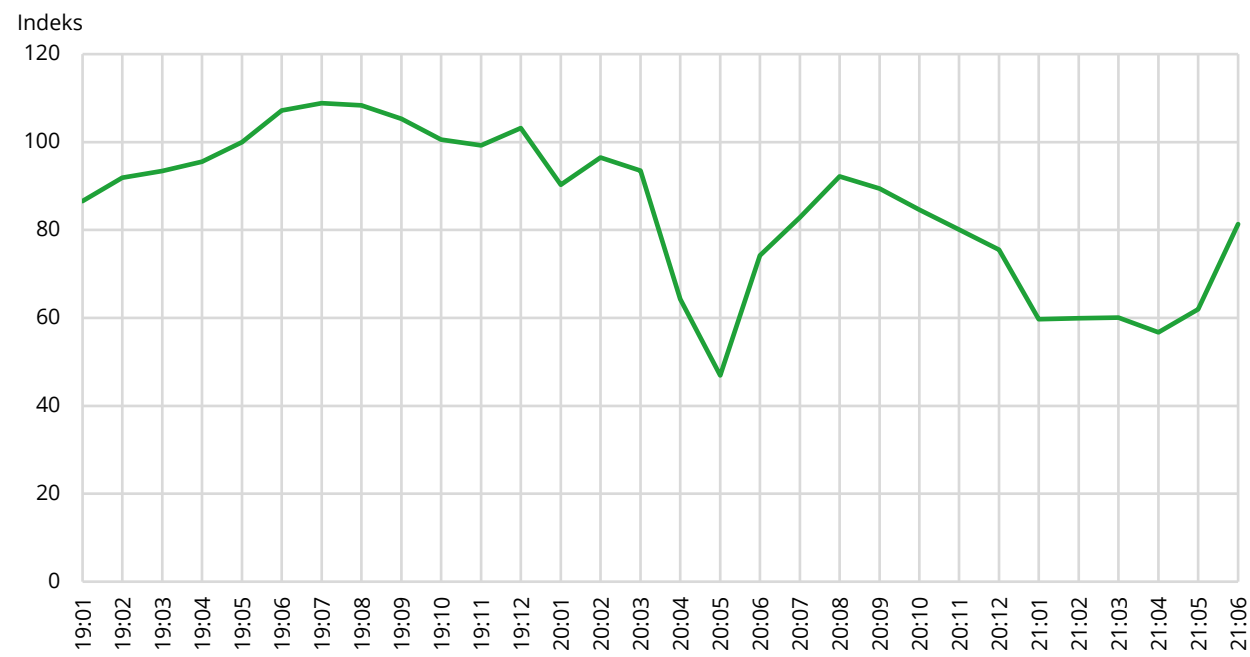
Fra 9. november 2020 kom det krav om at personer som er i innreisekarantene skal oppholde seg på et karantenehotell i karantenetiden. SSB klarer ikke å skille ut alle karanteneovernattinger. Derfor er opphold på karantenehotell delvis inkludert i tallene for overnattingsstatistikken. Rene karantenehotell inngår ikke i statistikken.

Figur 5.1 Hotellovernattinger fordelt på ut- og innlendinger

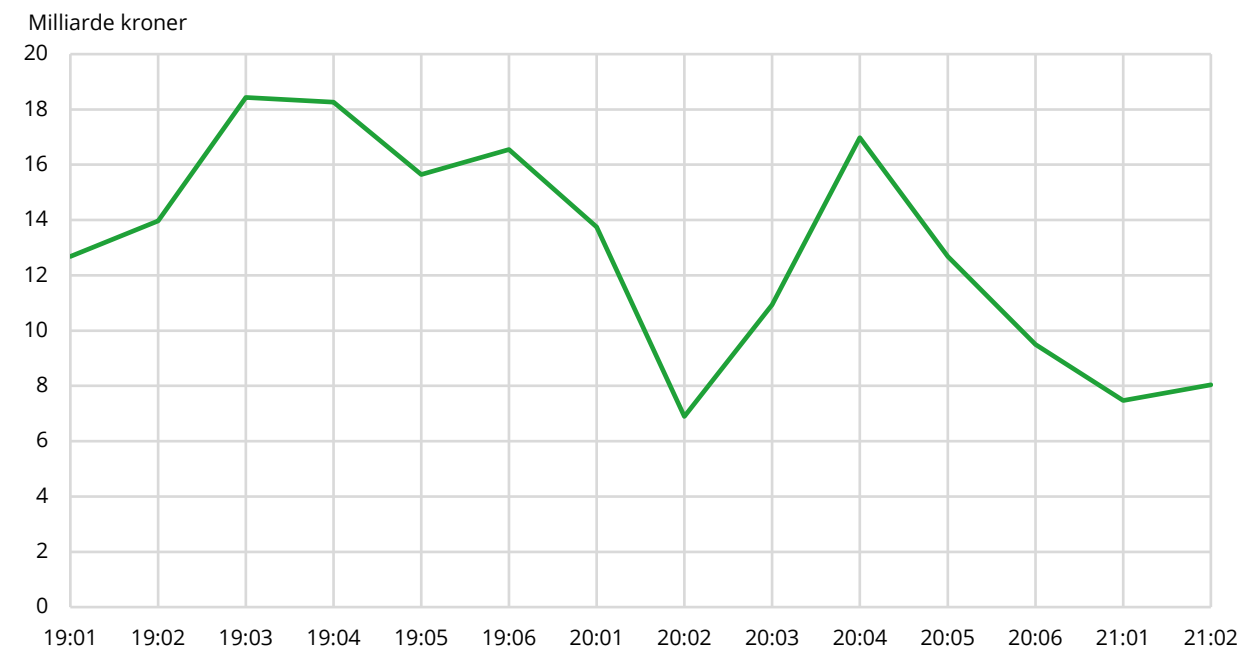
Den beregnede **arbeidskraftindikatoren basert på opplysninger fra a-ordningen** viser et fall på omtrent 20 prosent innen overnatting og serveringsvirksomhet i 2020, jf. Figur 5.2. A-ordningstallene viser ikke en like momentan nedgang som mer høye frekvente indikatorer, som f.eks. antallet permitterte. Det skyldes at den sentrale observasjonen er om et arbeidsforhold er aktivt, ved at det utbetales lønn fra arbeidsgiver.³ Dermed telles en person med som lønnstaker så lenge vedkommende har mottatt lønn i den aktuelle måneden. Siden de fleste som ble rammet av permitteringer i forbindelse med utbruddet av koronapandemien fikk utbetalt lønn for mars 2020 viser ikke indikatoren fall før april 2020.

³ Arbeidskraftindikatoren som benyttes i MNR og KNR bygger på aktive arbeidsforhold, som ikke er det samme som nasjonalregnskapets tall for sysselsatte. Mens permitterte regnes som sysselsatte de første 90 dager etter permittering, regnes arbeidsforhold som aktive dersom det utbetales lønn knyttet til arbeidsforholdet.

Figur 5.2 Arbeidskraftindikator fra A-ordningen. 2019=100

Tall fra **Merverdiavgiftsregisteret** viser en brå nedgang i omsetningen i overnattings- og serveringsvirksomhet våren 2020, jf. Figur 5.3. Selvstendig næringsdrivende og foretak med omsetning over et visst beløp skal registrere seg i dette registeret, og rapportere inn omsetning som er grunnlag for beregning av merverdiavgift. Rapporteringen skjer i seks tomåneders terminer gjennom året. Dette datamaterialet benyttes som grunnlag for Statistisk sentralbyrås [kvartalsvise omsetningsstatistikk](#), da omfordelt fra terminer til kvartaler. Mva-registeret revideres bakover i tid og endelige tall foreligger ikke. SSB mottar oppdaterte tall bakover i tid ved hver ny leveranse fra Skatteetaten.

Vi ser her på den terminvise fordelingen, som viser en nedgang i 2020 på omtrent 27 prosent. På samme måte som overnattingstallene og arbeidskraftindikatoren, var det også for omsetningen stor variasjon gjennom året. Nedgangen var størst i andre termin (mars og april), mens den i fjerde termin (juli og august) var bare omtrent 7 prosent lavere enn samme termin i 2019.

Figur 5.3 Terminvis omsetning fra Mva-registeret

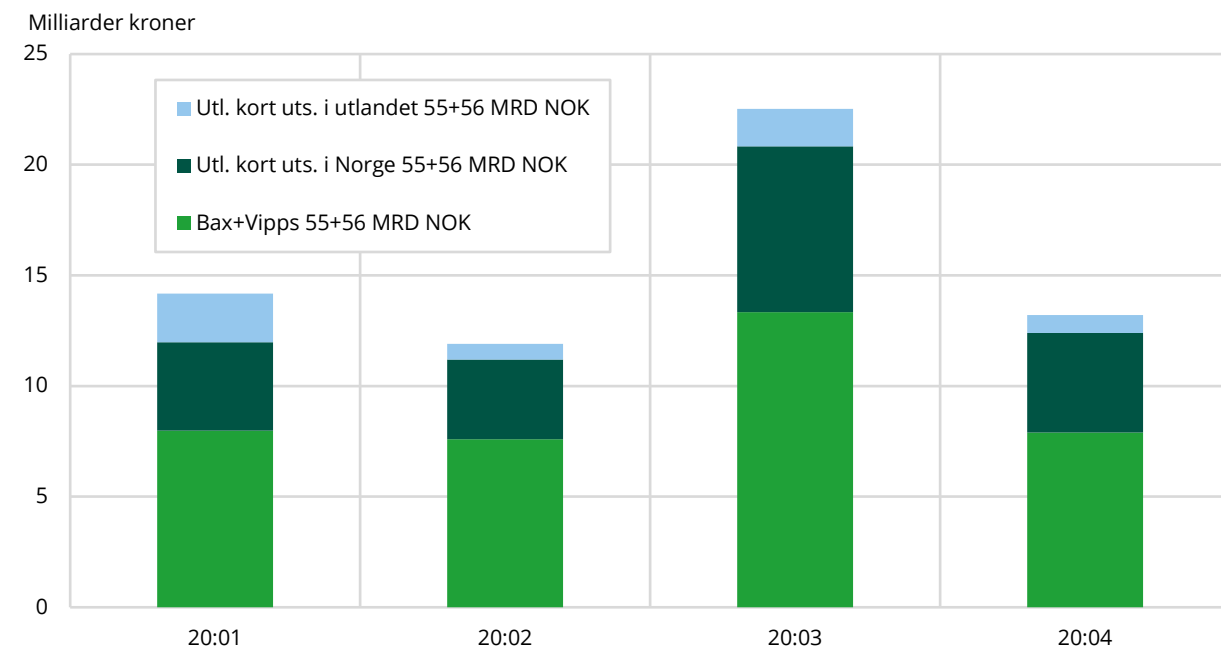
Statistisk sentralbyrå har tilgang til ulike **data om korttransaksjoner** for å betale hos foretak i overnattings- og serveringsnæringene. Tallene er foreløpig ikke benyttet for å utarbeide løpende omsetningsstatistikk for disse næringene, men arbeid er i gang for å undersøke om det vil være mulig. Slike transaksjoner dekker deler av omsetningen til foretakene. I utgangspunktet kan kunder betale på ulike måter: Kontant, norske debetkort, internasjonale betalingskort (Visa, Mastercard, American Express o.l.), ulike former for betaling over internett (Vipps, PayPal, o.l.) og giro.

Data for betaling gjennom BankAxept-systemet dekker alle norske debetkort, og utgjør en betydelig del av betalingen som foretak i overnattings- og serveringsnæringene mottar. Disse dataene er gjort tilgjengelige fra Vipps AS, og foreligger på dagfrekvens. Internasjonale betalingskort brukt i Norge foreligger på kvartalsfrekvens, og kan deles i kort utstedt til inn- og utlendinger. Statistisk sentralbyrå har bare tilgang til innlendingers betaling med internasjonale kort fra og med 2020.

I 2020 har det vært en betydelig endring i betalingsmønster i flere næringer. Det har vært redusert bruk av kontanter, og økt bruk av betalingskort og betaling over internett. Samlet utgjorde betalinger til overnattings- og serveringsnæringen gjennom BankAxept og Vipps samt med internasjonale betalingskort utstedt til inn- og utlendinger 61,9 milliarder kroner i 2020. Disse betalingene er inkludert moms. Til sammenligning utgjorde omsetningen rapportert til Mva-registeret 69,6 milliarder kroner, uten moms.

I og med at SSB foreløpig bare har tall for alle typer korttransaksjoner for 2020, er det ikke mulig å sammenligne andelen korttransaksjoner i 2020 med andelen tidligere år. En slik sammenligning ville også være vanskelig grunnet endringen i momsreglene i 2020, jf. kapittel 4.

Gjennom 2020 utgjorde betalinger via BankAxept og Vipps om lag 60 prosent av samlede betalinger med kort, og nordmenns bruk av internasjonale betalingskort i overkant av 30 prosent. Utlendinger sto for under 10 prosent. Det er store endringer gjennom året, jf. Figur 5.4. Siden vi ikke har tidsserier for internasjonale betalingskort, vet vi imidlertid ikke hvor mye av dette som skyldes normal sesongvariasjon.

Figur 5.4 Betalinger gjennom BankAxept-systemet

SSBs **konsumprisindeks** viser utviklingen i prisene for overnattings- og serveringstjenester, og brukes for å regne om tallene fra faste til løpende priser. I de første par månedene etter at pandemien rammet Norge var datagrunnlaget for konsumprisindeksen for disse tjenestene noe redusert. Det gir noe mer usikkerhet om utviklingen disse månedene, men utover året ble datainngangen mer normal.

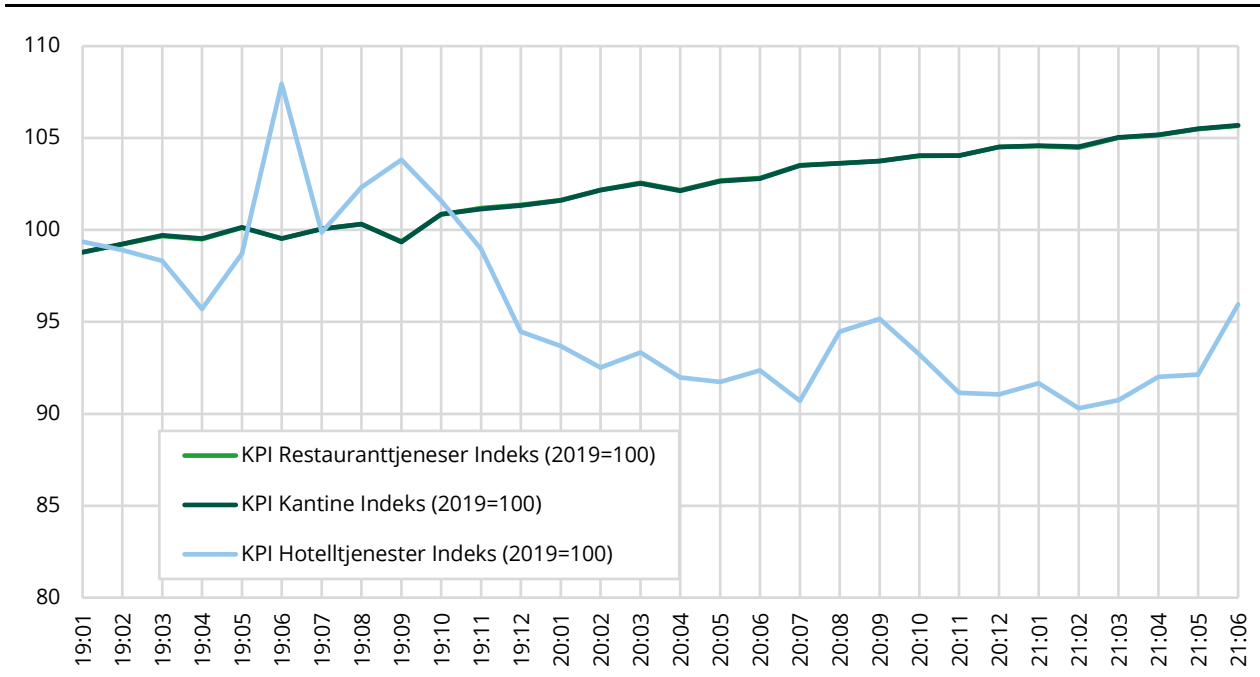
Stengte bedrifter eller tilnærmet total svikt i omsetningen, førte til at det periodevis ikke var mulig for SSB å observere priser på overnattings- og serveringstjenester våren 2020. Innrapporteringen var tilnærmet normal første del av mars måned, og det ga grunnlag for å beregne prisutviklingen denne måneden. For april ble serveringssteder særskilt behandlet ved å fremskrive prisene fra mars med utviklingen i KPI totalindeks fra mars til april⁴. Også for overnattingssteder var konsumet antatt å være tilnærmet null i april, jf. utviklingen i antall overnattinger beskrevet over. I motsetning til for serveringssteder, ble prisene for overnattingstjenester i april antatt å følge sitt normale sesongmønster.

Fra og med mai 2020 var innrapporteringen noe bedre. SSB har derfor håndtert manglende prisobservasjoner for hhv. serverings- og overnattingstjenester med standard rutiner for imputering basert på prisutviklingen rapportert fra de utsalgssteder hvor tjenesten er tilgjengelig.

Prisindeksen for restauranttjenester og kantine viser en jevn økning fra 2019 og gjennom 2020, mens prisindeksen for hotelltjenester viser en klar nedgang, jf. Figur 5.5.

⁴ For å få et korrekt grunnlag for framskrivningen, har SSB beregnet en total KPI kun basert på alle de varer og tjenester hvor prisgrunnlaget var tilfredsstillende. Denne er så benyttet som framskrivningsgrunnlag for de tjenestene som har antatt tilnærmet null konsum i april. Denne fremgangsmåten vil implisitt omfordele vektandelene i KPI fra de tjenestene som ikke ble konsumert, til de varer og tjenester som faktisk ble konsumert i april.

Figur 5.5 KPI for restauranttjenester, kantine og hotelltjenester. 2019=100

6. Beregninger til foreløpig nasjonalregnskap for 2020

6.1. Tilpasninger av beregningsopplegget

I utarbeidelsen av MNR og KNR er det nødvendig å balansere forskjellige hensyn. For det første er det slik at noen av regnskapsstørrelsene prioriteres foran andre. Statistisk sentralbyrå legger vekt på å gi et riktigst mulig bilde av sesongjustert volumutvikling, og da primært i bruttonasjonalprodukt for Fastlands-Norge. Det er også et mål at øvrige regnskapsstørrelser skal treffe godt, men ujustert verdiutvikling regnes likevel å komme i andre rekke dersom en er nødt til å velge.

For det andre stilles det krav til driftssikkerhet, og ønsket om presisjon veies opp mot kostnaden av risiko for feil. En er derfor tilbakeholden med å ta i bruk nye datakilder uten videre, med mindre det er helt åpenbart at kjente indikatorer ikke lenger tegner et riktig bilde. I mars 2020 ble det raskt klart at flere av de eksisterende indikatorene ikke lenger fanget opp utviklingen godt. Det gjaldt særlig arbeidskraftindikatoren⁵. Det førte til at en tok alternative kilder i bruk, men hele tiden under hensyn til risikoen for at nye kilder kan gi enda større feil enn de gamle.

For overnatting- og serveringsbransjen var den primære støttøkilden først næringsvise permitteringer fra NAV. Dette ga grunnlag for å beregne nedgang i bruk av arbeidskraft i næringen, og sammen med overnattingsstatistikken ble dette brukt til å anslå det første brå fallet i aktiviteten.

I juni 2020 ble daglige tall for transaksjoner via BankAxept og Vipps gjort tilgjengelig av Vipps AS, og disse dataene ble tatt i bruk som støttøkilde. Å ta inn nivå-tall fra transaksjonsdataene på månedsfrekvens er imidlertid ikke uproblematisk. Statistisk sentralbyrå har ikke historiske data over samlede betalinger (både for nordmenn og utlendinger), og det er dermed ikke mulig å justere forløpet i disse dataene for kalender- og sesongeffekter. I stedet har transaksjonstallene blitt brukt som støttøkilde ved å se på vekstrater fra samme måned året før, fordi disse i det minste er fri for sesongeffekter⁶. Denne metoden er også problematisk, fordi transaksjonstallene ikke teller med utlendinger i 2019. Dermed ble trolig tolv månedersveksten i transaksjonsdataene høyere enn produksjonsveksten, særlig i sommermånedene når det vanligvis er mange utlendinger i Norge og nordmenn i utlandet.

Det er videre en utfordring at transaksjonsdataene er i løpende priser, inklusive moms. For de første par månedene etter at pandemien rammet Norge var datagrunnlaget for konsumprisindeksen for disse tjenestene noe redusert, som nevnt i avsnitt 5. Moms på overnattinger ble redusert fra 1. april 2020, noe som også gjør det vanskeligere å bruke BankAxept-tallene til å beregne volumendringer. Denne utfordringen forsterkes av at flere virksomheter la om fra servering til take-away, noe som antagelig førte til at en større del av omsetningen fikk redusert sats på merverdiavgift.

For overnattingsvirksomhet har vurderingen gjennom 2020 vært at overnattingstall er en god indikator på aktiviteten, og denne er således ikke overprøvd.

En sentral forutsetning for MNR/KNR er faste produksjonskoeffisienter, som innebærer at produktinnsatsen følger produksjonen gjennom året. Det er en streng antagelse, særlig i perioder med stor variasjon i produksjonen. De store svingningene i 2020 innebærer dermed større usikkerhet enn normalt. Dersom virksomhetene ikke har klart å redusere produktinnsatsen i takt

⁵ Se Bougroug og Sletten (2020).

⁶ Tolvmånedersvekstratene er ikke fri for kalendereffekter, men dette antas å være av underordnet betydning.

med aktivitetsnedgangen, vil konsekvensen være at bruttoproduktet reelt har falt mer enn produksjonen.

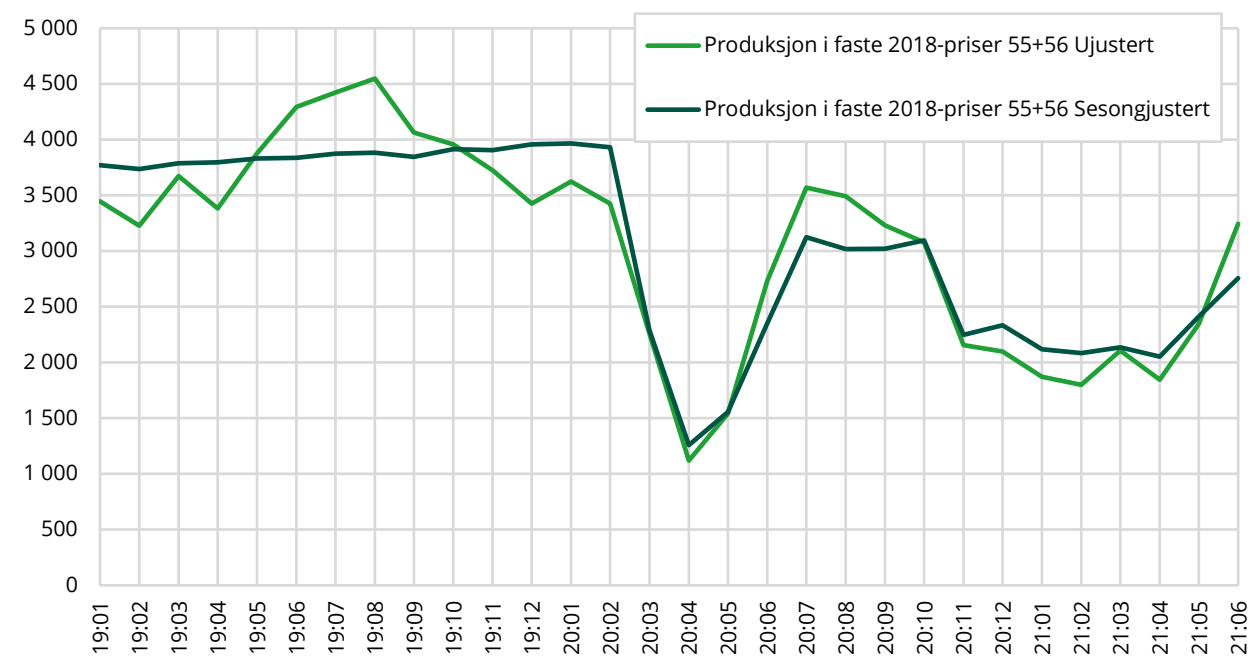
Opplysninger om produktinnsatsen innen overnattings- og serveringsvirksomhet foreligger først til arbeidet med endelig nasjonalregnskap, som tentativt vil pågå gjennom våren og sommeren 2022. Det vil da være opplysninger om produksjon og produktinnsats for året sett under ett. Disse vil gi grunnlag for å endre nivåene for hele året, men ikke forløpet.

6.2. Beregningsresultater i foreløpig nasjonalregnskap for 2020

Samlet sett anslås bruttoproduktet i faste priser i overnattings- og serveringsbransjen å ha falt med om lag 30 prosent fra 2019 til 2020. Det var imidlertid svært store bevegelser gjennom året. Nedgangen var på det dypeste i april 2020, da bruttoproduktet var anslått å ha falt med nærmere 70 prosent fra februar. Med fallende smittetall og lettelser i restriksjoner fulgte en betydelig vekst i mai, juni og juli. Tross oppgangen var nivået i juli likevel rundt 20 prosent lavere enn i februar.

Bransjen ble igjen rammet av økende smitte og strengere smitteverntiltak mot slutten av året, spesielt knyttet til innreiserestriksjoner for utenlandske turister, skjenkestopp og anbefalinger om sosial distansering. Gjennom høsten kjøper næringslivet vanligvis mye overnattings- og serveringstjenester i form av kurs, konferanser, bedriftsseminarer, julebord og lignende. Slike arrangementer uteble i stor grad høsten 2020. I desember 2020 var bruttoproduktet dermed nærmere 40 prosent lavere enn i februar samme år, målt i faste priser og justert for kalender- og sesongeffekter.

Figur 6.1 Ujusterte og sesongjusterte tall for produksjon i hotell og restaurantnæringen

Prisene på serveringstjenester vokste om lag som normalt gjennom 2020, mens prisene på overnatting sank. Samlet ga dette en prisoppgang, som førte til at nedgangen i produksjon og bruttoprodukt var noe mindre i løpende enn i faste priser.

6.3. Sammenlikning av foreløpig nasjonalregnskap med andre kilder

I MNR og KNR for 2020 følger utviklingen i produksjon og bruttoprodukt i overnattings- og serveringsvirksomhet forløpet til hotellovernattinger og arbeidskraftindikatoren, justert for informasjon om permitteringer og betalingstransaksjoner via BankAxept og Vipps.

Målt i faste priser ga dette en nedgang på 29,1 prosent i produksjonen fra 2019 til 2020, og på 22,9 prosent i konsumet. Nedgangen i antall hotellovernattinger var betydelig sterkere, mens nedgangen i arbeidskraftindikatoren var noe svakere, jf. Tabell 6.1.

Tabell 6.1 Utvikling i produksjon og konsum samt ordinære kilder fra 2019 til 2020

	Produksjon	Konsum	A-ordning	Hotellovernattinger
	55+56		55+56	55
	MRD NOK.	MRD NOK.		
	Faste 2018-priser	Faste 2018-priser	Indeks (2019=100)	Indeks (2019=100)
2019	98.6	97.5	100	100
2020	69.9	75.2	80.9	58.8
	Vekst. Prosent	Vekst. Prosent	Vekst. Prosent	Vekst. Prosent
2020	-29.1	-22.9	-19.1	-41.2

Målt i løpende priser var nedgangen i produksjonen på 26,9 prosent, mens nedgangen i konsumet var på 21,2 prosent. Det samsvarer godt med utviklingen i omsetning rapportert til Mva-registeret, som sank med 27,1 prosent, jf. Tabell 6.2.

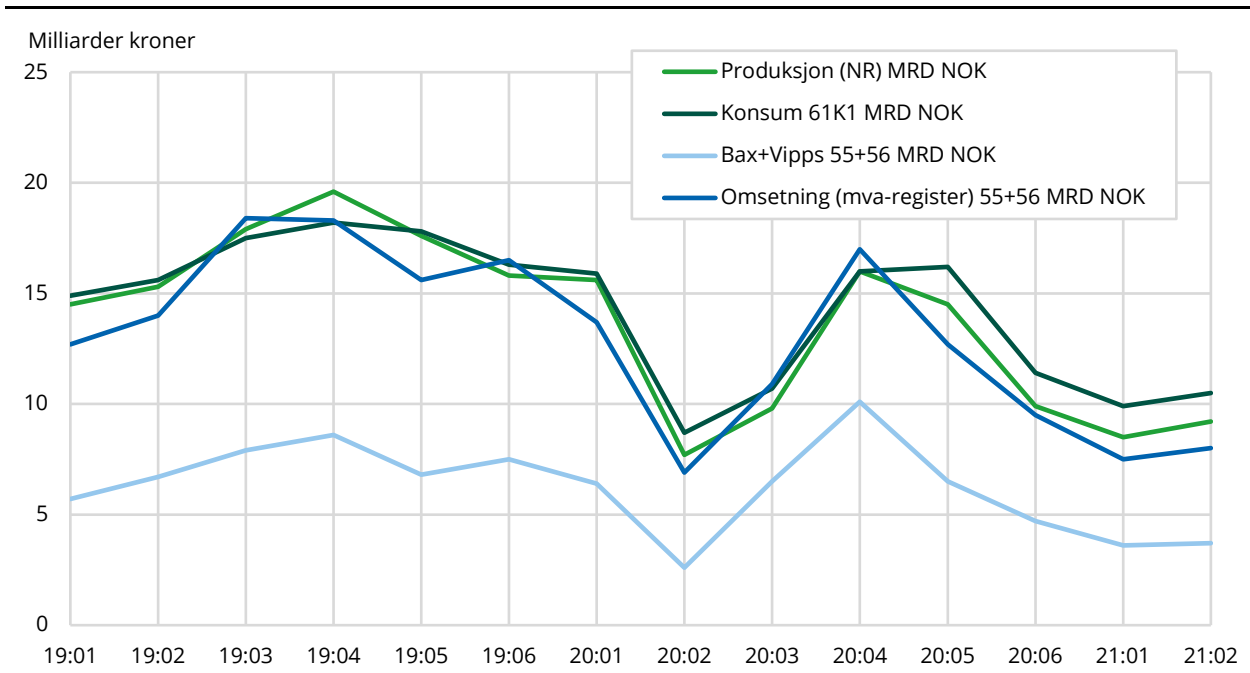
Nedgangen i betalinger med BankAxept og Vipps var noe svakere, på 14,8 prosent. Derimot var det en vesentlig sterkere nedgang i bruken av internasjonale betalingskort utstedt i utlandet. Siden SSB mangler tall for bruk av internasjonale betalingskort utstedt til nordmenn i 2019 kan vi ikke anslå den samlede nedgangen i kortbetalinger fra 2019 til 2020.

Som beskrevet over, er det imidlertid flere grunner til å anta at nedgangen i kortbetalinger vil avvike fra nedgangen i omsetning: Nedsatt mva-sats i 2020 bidrar til at verdien av betalinger med kort faller mer enn omsetningen utenom moms som er innrapportert til Mva-registeret. Redusert bruk av kontanter kan ha bidratt i motsatt retning. På den annen side mangler vi opplysninger om utviklingen i betalinger med giro, og denne kan ha økt mer eller mindre enn den totale omsetningen. Dermed vet vi ikke om andelen kortbetalinger økte eller sank.

Tabell 6.2 Utvikling i produksjon og konsum samt alternative kilder fra 2019 til 2020

	Produksjon	Konsum	Bax+Vipps	Utenlandske kort utstedt i Norge	Utenlandske kort utstedt i utlandet	Totalt kort+Vipps	Omsetning fra terminvis momsstatistikk
	55+56		55+56	55+56	55+56	55+56	55+56
	MRD NOK	MRD NOK	MRD NOK	MRD NOK	MRD NOK	MRD NOK	MRD NOK
2019	100.5	100.2	43.2		12.3		95.5
2020	73.5	78.9	36.8	19.6	5.4	61.9	70.7
	Vekst. Prosent	Vekst. Prosent	Vekst. Prosent	Vekst. Prosent	Vekst. Prosent	Vekst. Prosent	Vekst. Prosent
2020	-26.9	-21.2	-14.8		-56.1		-26.0

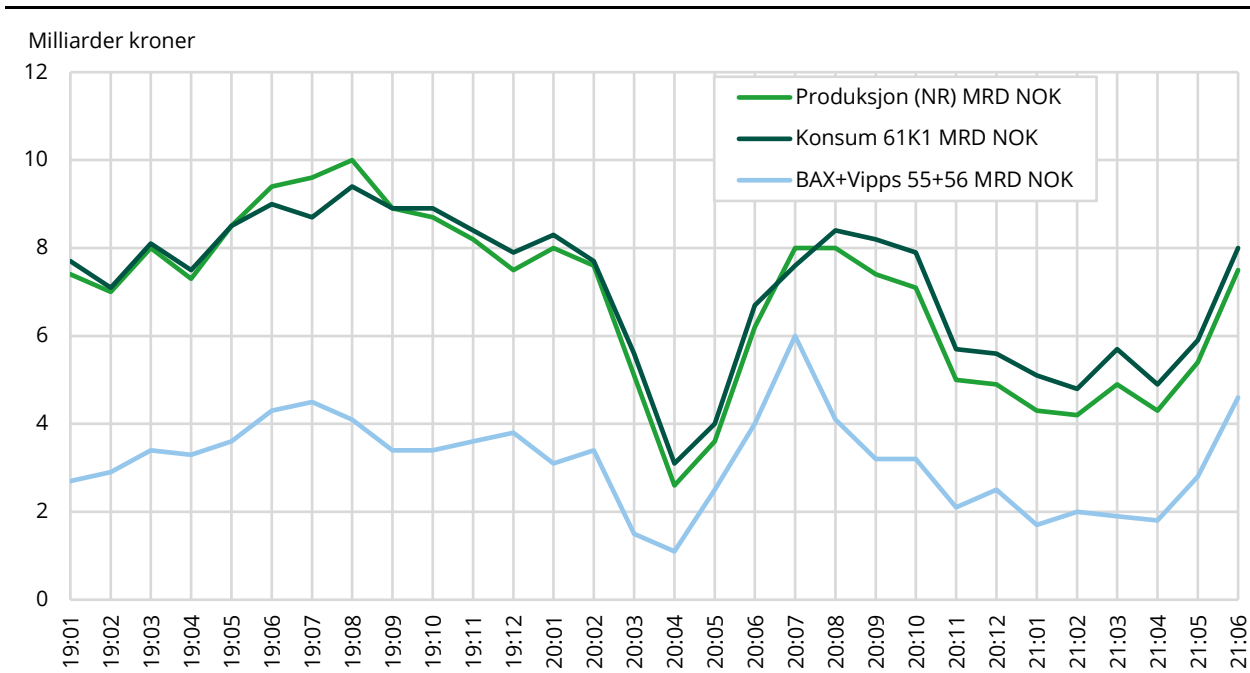
Omsetning i Mva-registeret rapporteres i to-månedlige terminer. Figur 6.3 sammenstiller produksjon og konsum i løpende priser fra MNR/KNR med omsetning fra Mva-registeret og tall fra BankAxept og Vipps. Alle tall er konvertert til terminfrekvens for sammenlikningsformål. Forløpet er forholdsvis likt for alle seriene, men nedgangen i betalinger via BankAxept og Vipps er noe mindre for året sett under ett, og det vises i at nedgangen er mindre markert for denne serien. Produksjon og konsum fra MNR/KNR ligger noe over omsetningstallene i femte termin, men dette har vært et gjentagende mønster de siste årene.

Figur 6.2 Sammenlikning av ujustert produksjon og konsum i løpende priser fra MNR/KNR mot omsetning fra Mva-registeret og betalinger fra BankAxept og Vipps

Figur 6.4 sammenstiller produksjon i overnattings- og serveringsbransjen og konsum av overnattings- og serveringstjenester med tall for betalinger via BankAxept og Vipps. Figuren viser den nære sammenhengen mellom produksjon og konsum. Nivået på BankAxept og Vipps ligger vesentlig lavere, men forløpet er forholdsvis likt gjennom 2019. I 2020 avviker forløpet noe mer, særlig for juli og august.

Oppgangen i betalinger via BankAxept og Vipps i juli 2020 er en konsekvens av at innlendinger la ferien til Norge. SSB har ikke månedstall som gjør det mulig å anslå forløpet for utlendingers betalinger i Norge. Utlendingers kjøp av overnattings- og serveringstjenester antas også å ha større innslag av organiserte reiser eller pakketurer, og dermed større andel betalinger med giro.

Forløpet for betalinger via BankAxept og Vipps avviker fra forløpet til arbeidskraftindikatoren basert på a-ordningen. Det kan tyde på at omsetning per sysselsatt økte i juli, og deretter falt tilbake i august. Dette vet vi ikke sikkert uten mer fullstendig informasjon om bruk av ulike betalingsmidler, men det vil ikke være overraskende om det er slik variasjon gjennom året. Slik variasjon kan tenkes å følge et sesongmønster, der omsetningen øker mer enn antall sysselsatte på sommeren. Sesongmønsteret for omsetning i løpende priser på månedsbasis er imidlertid ukjent: Mva-registeret foreligger bare på to-måneders basis, og SSB har foreløpig månedstall for betalinger bare via BankAxept og Vipps, og ikke for internasjonale betalingskort eller giro. For å identifisere sesongmønster i månedlig omsetning trengs en tidsserie over flere år, som dekker flere av betalingsformene.

Figur 6.3 Sammenlikning av ujustert produksjon og konsum i løpende priser fra MNR/KNR mot BankAxept og Vipps

Overnattings- og serveringsbransjen har blitt rammet hardt av koronapandemien og påfølgende smitteverntiltak. Nasjonalregnskapet har vurdert og justert beregningene i henhold til alternative kilder i et forsøk på å beskrive aktivitetsforløpet riktigst mulig. Det terminvise forløpet i ujustert produksjonsverdi stemmer godt overens med omsetningstall fra Mva-registeret. Forløpet i månedlig produksjonsverdi er ikke likt som i transaksjonstallene, verken i nivå eller tolv månedersvekst. Dette er et velbegrunnet valg. Forløpet i verdi avviker fordi det ikke er mulig å vite hvor mye av forløpet som kan tilskrives kalender og sesong, og hvor mye som kan tilskrives mildere smitteverntiltak. For eksempel ble tiltakene innen servering lettet på ved inngangen til juni, men verditalle har en topp først i juli. Dermed kan det være at mye av toppen har å gjøre med fellesferien, og ikke bare mildere smitteverntiltak⁷. Forløpet i tolv månedersvekstratene avviker særlig i sommermånedene fordi 2019-tallene ikke dekker utlendingers kortbruk i Norge, og fordi nordmenn i større grad ferierte i eget land i 2020. Dermed er det rimelig å anta at veksten i transaksjonstallene fra Vipps AS overestimerer veksten i omsetning. Det kan ikke utelukkes at transaksjonstallene gir et bedre bilde av forløpet i ujustert produksjonsverdi i 2020. Likevel er dette av underordnet betydning, da målet først og fremst er å tegne et riktig bilde av sesongjustert vekst i bruttoprodukt i faste priser. Endelig omfatter produksjonsbegrepet i nasjonalregnskapet flere produkter og aktiviteter enn de som normalt omsettes via Vipps AS og det kan også ha vært en overgang til økt bruk av betalingsformer som dekkes av Vipps AS i 2020 som følge av de spesielle forholdene under pandemien.

⁷ Dette kunne man estimert dersom det man hadde flere årganger med transaksjonsdata, både for nordmenn og utlendinger.

Referanser

- Bougroug (2021) Quarterly National Accounts. Methods and sources of the quarterly and monthly national accounts compilations for Norway. Documents 2021/XX.
- Bougroug og Sletten (2020) *Nåsituasjonen i norsk økonomi. Anslag for aktivitetsnivået ved utgangen av mars 2020*. Notater 2020/17. <https://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/artikler-og-publikasjoner/nasituasjonen-i-norsk-okonomi>
- Chetty m.fl. (2020) *How Did COVID-19 and Stabilization Policies Affect Spending and Employment? A New Real-Time Economic Tracker Based on Private Sector Data*. NBER Working Paper 27431. <https://www.nber.org/papers/w27431>
- Indset, M. og S. Stokstad (2020) *Kommunenes praktisering av smittevernloven under covid-19-pandemien*. Utredning for Koronakommisjonen 22.12.2020 <https://www.regjeringen.no/contentassets/5d388acc92064389b2a4e1a449c5865e/no/sved/09indset-og-stokstad-2020.pdf>
- NOU 2021: 6 (2021) *Myndighetenes håndtering av koronapandemien*. Rapport fra Koronakommisjonen. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2021-6/id2844388/>
- Sheridan m.fl. (2020) *Social distancing laws cause only small losses of economic activity during the COVID-19 pandemic in Scandinavia*. Proceedings of the National Academy of Sciences Aug 2020, 117 (34) 20468-20473 <https://www.pnas.org/content/117/34/20468.full.pdf>